

BEATA RASZKA

Uniwersytet Przyrodniczy we Wrocławiu

KRZYSZTOF KASPRZAK

Uniwersytet Przyrodniczy w Poznaniu

POZNAŃSKI OBSZAR METROPOLITALNY W SYSTEMIE PRZYRODNICZYM REGIONU

Abstract: Poznań Suburban Area (PSA) in the Regional System of the Natural System.

Recently observed the changes in Poznań suburban area (PSA), that have been mentioned above are mainly connected with a chaotic, spatially incoherent and harmful process of occupation not only of the PSA but also other open spaces – rural spaces (like fields and meadows) and forest ones. The urban area (metropolis) should be planning level for the land administrative districts, especially when intercommunal associations established in order to carry out purposeful tasks allow co-ordination of technical and infrastructural ventures. The administrative districts planning level would make this type of ventures easier, also when they concern conservation of nature and maintaining ecosystem durability. The clause about drawing up functional plans for some areas (*e.g.* metropolis, land administrative districts) to be included in the next amendment of the act of planning and spatial management is judged to be purposeful.

Wstęp

W analizie delimitacyjnej Poznańskiego Obszaru Metropolitalnego (POM) jednym z kryteriów delimitacji, obok społeczno-gospodarczego i dostępności komunikacyjnej, jest środowisko przyrodnicze. Kryterium to uwzględniało procentowy udział powierzchni form ochrony przyrody oraz wskaźnik lesistości w gminach, procentowy udział powierzchni gruntów kwalifikujących się do zalesień, waloryzację rolniczej przestrzeni produkcyjnej, procentowy udział powierzchni trwałych użytków zielonych w gminach oraz przebieg granic przyrodniczych struktur przestrzennych na podstawie układu zlewniowego, systemu przyrodniczego i fitokompleksów krajobrazowych. Celem pracy jest przedstawienie Poznańskiego Obszaru Metropolitalnego na tle kompleksu obszarów chronionych woj. wielkopolskiego.

1. Obszary chronione w regionie wielkopolskim

Wszystkie obszary chronione woj. wielkopolskiego tworzą jeden układ przestrzenny powiązany doliną Warty, stanowiącą oś przestrzenną całego układu. Obszary te są zróżnicowane nie tylko ze względu na różnorodność zasobów przyrodniczych, ale także stosowany reżim ochronny.

Nadrzędnym celem systemu obszarów chronionych regionu było stworzenie korzystnych warunków do funkcjonowania naturalnych układów przyrodniczych we wzajemnych powiązaniach ekologiczno-przestrzennych, sprzyjających rozwojowi świata roślinnego i zwierzęcego, a także dla zachowania najcenniejszych zasobów (głównie wodnych, w tym zasobów wód podziemnych Wielkopolskiej Doliny Kopalnej) w stanie umożliwiającym ich gospodarcze wykorzystanie. Podstawowe zadanie sprowadzało się więc do utrzymania ciągłości przestrzennej wszystkich chronionych obiektów, bez względu na ich wielkość i położenie względem aglomeracji poznańskiej. Z biegiem lat coraz bardziej widoczna jest jednak izolacja przestrzenna niektórych obszarów, zwłaszcza Parku Krajobrazowego Puszcza Zielonka i Wielkopolskiego Parku Krajobrazowego.

Obszar dorzecza Warty, ze względu na bogactwo rzek, łąk, bagien i lasów, odgrywa podstawową rolę w utrzymywaniu ekologicznej równowagi w kraju i środkowej Europie (Kasprzak, Raszka 1999; Winiecki 2002) – (ryc. 1).

W obrębie analizowanego terenu większość form ochrony przyrody, w rozumieniu przepisów *Ustawy o ochronie przyrody* (Ustawa 2004), występuje w dolinie Warty lub pozostaje z nią silnie przestrzennie związana przez jej dopływy. Są to: Wielkopolski Park Narodowy, parki krajobrazowe, rezerваты przyrody, obszary chronionego krajobrazu, użytki ekologiczne oraz zespoły przyrodniczo-krajobrazowe.

Podstawowe miejsce w systemie Europejskiej Sieci Ekologicznej, w zasięgu woj. wielkopolskiego, zajmuje obszar węzłowy o znaczeniu międzynarodowym, określony jako Obszar Wielkopolski (w klasyfikacji sieci ECONET-PL oznaczony symbolami 10M). Charakteryzuje go bogata rzeźba terenu, zachowane bardzo duże bogactwo typów zbiorowisk roślinnych: od wodnych, przez torfowiskowe (torfowiska niskie), łąkowe i leśne, do kserotermiczno-wydmowych; chroniony w całości jako Wielkopolski Park Narodowy.

Na północ, przez dolinę Warty, Obszar Wielkopolski uzyskuje kontakt z dwoma obszarami węzłowymi o znaczeniu krajowym. Od wschodu przylega doń Obszar Pojezierza Gnieźnieńskiego (6K), wyznaczony ze względu na występowanie krajobrazów charakterystycznych dla pojezierzy starszych faz zlodowacenia bałtyckiego w środkowej Wielkopolsce. Obszar Pojezierza Gnieźnieńskiego obejmuje biocentra: parki krajobrazowe (Lednicki, Puszcza Zielonka, Promno) oraz rezerваты przyrody. Na zachód dolina Warty wnika w Obszar Puszczy Noteckiej (3K), będący również węzłem ekologicznym o randze krajowej. Reprezentuje on wyższe terasy pradoliny z dominacją zbiorowisk borowych w pełnej skali zmienności oraz towarzyszącymi

Ryc. 1. Poznański Obszar Metropolitalny.

Delimitacja: kryterium przyrodnicze – poznańskie dorzecze Warty

1 – granica obszaru analiz, 2 – gminy wyznaczone granicą poznańskiego dorzecza Warty

Źródło: Bryl, Maćkowiak, 2008; zmienione.

im torfowisk wysokich i przejściowych; obejmuje także rozległą kępę wysoczyznową z jeziorami i siedliskami buczyn i grądów, niewielkie powierzchnie są chronione jako rezerваты przyrody.

Istotnym elementem systemu są korytarze ekologiczne, na tym obszarze posiadające rangę krajową. Wśród nich należy wymienić: odbiegające od obszaru węzłowego 10M na południu: korytarz Kanału Mosińskiego (24k) oraz korytarz Śremski Warty (27k), a na północy: korytarz Poznański Warty (25k), będący miejskim odcinkiem

rzeki, stanowiący łącznik między obszarami węzłowymi 10M a 6K i 3K. Dobiega do niego korytarz ekologiczny Wełny (26k), dzięki któremu dolina Warty uzyskuje kontakt z obszarami węzłowymi o międzynarodowej randze, tj. Powidzko-Goplańskim (12M) i zataczając koło – z Doliną Środkowej Warty (19M).

2. Poznański Obszar Metropolitalny w systemie przyrodniczym woj. wielkopolskiego – analiza

Zdelimitowany obszar metropolitalny obejmuje 45 gmin wraz z Poznaniem. W skład obszaru wchodzi 10 miast powiatowych i 15 pozostałych miast. Powierzchnia obszaru wynosi 6205 km² (20,8% powierzchni województwa). Poznański Obszar Metropolitalny zamieszkuje 1326,9 tys. osób (39% ludności województwa). Gęstość zaludnienia wynosi 214 os./km², przy średniej gęstości dla województwa wynoszącej 112 os./km². Ocena środowiska przyrodniczego jako jednego z kryteriów identyfikujących Poznański Obszar Metropolitalny, miała na celu nie tyle bezpośrednie wyznaczenie jego granic, ile wskazanie terenów korzystnych dla rozwoju tego obszaru przy zachowaniu ciągłości i jakości środowiska przyrodniczego (ryc. 2).

Na ostateczny kształt granic Poznańskiego Obszaru Metropolitalnego będzie miało wpływ wyznaczenie granic obszaru wodno-gospodarczego „Poznańskie Dorzecze Warty” (Bryl, Maćkowiak 2008) – (ryc. 3).

Poznański Obszar Metropolitalny zawiera bezpośrednio elementy krajowej sieci ekologicznej (ECONET-PL) w postaci trzech korytarzy ekologicznych o znaczeniu krajowym (*Studium...* 1999):

- na południowy zachód korytarz Kanału Mosińskiego (24k), obejmującego rejon Jeziora Trzcielińskiego i fragment basenu mosińskiego;
- na południe i południowy wschód korytarz Śremski Warty (27k): obszar od jezior kórnickich po zachodnią część basenu mosińskiego;
- w środkowej i północnej części POM: Poznański Warty (25k): dolina Warty na odcinku między miastem Luboń po Czerwonak.

Wymienione jednostki uzupełnione są, w sposób bezpośredni lub pośredni, przez inne cenne elementy środowiska przyrodniczego, m.in.:

- zbiorniki wód podziemnych piętra czwartorzędowego: Pradoliny Warszawsko-Berlińskiej – obszaru najwyższej ochrony (ONO) oraz Wielkopolskiej Doliny Kopalnej (WDK) – obszaru wysokiej ochrony (OWO);
- ujęcie wód podziemnych Mosina-Krajkowo wraz ze strefami ochronnymi;
- wodonośne osady piętra czwartorzędowego przełomowej doliny Warty;
- Zespół Przyrodniczo-Krajobrazowy „Głuszyna”;
- Obszar Chronionego Krajobrazu „Biedrusko”;
- Rogaliński Park Krajobrazowy;
- Obszar Chronionego Krajobrazu Jezior Kórnicko-Zaniemyskich.

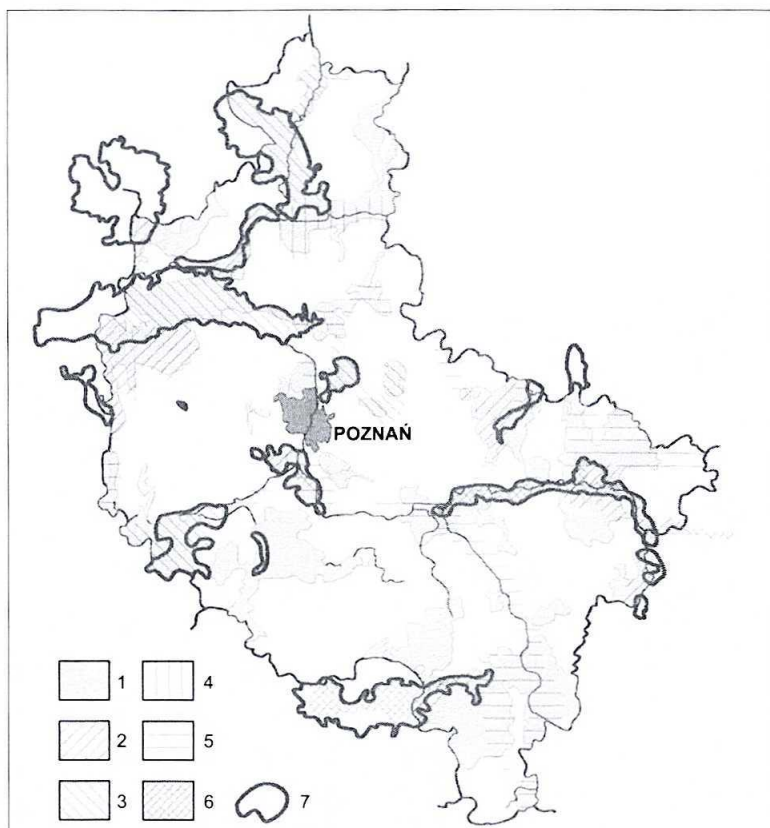

Ryc. 2. Zdelimitowane granice Poznańskiego Obszaru Metropolitalnego jako wypadkowa zespołu kryteriów: społeczno-ekonomicznych, dostępności komunikacyjnej i środowiska przyrodniczego, z uwzględnieniem podstawowych zasad delimitacyjnych (bezpośredniego sąsiedztwa, ciągłości, zwartości, rozłączności)

1 – granica Poznańskiego Obszaru Metropolitalnego, 2 – metropolia Poznań, 3 – gminy wchodzące w skład Poznańskiego Obszaru Metropolitalnego

Źródło: Bryl, Maćkowiak (2008).

Elementy sieci ECONET-PL można odnaleźć również na obszarze miejskim poznańskim. Dominującą strukturą jest korytarz ekologiczny Poznański Warty (25k). Ponadto, sieć ECONET-PL na terenie Poznania w sposób bezpośredni lub pośredni wspomagana jest przez struktury przyrodnicze, pozostające w bezpośrednich lub pośrednich związkach funkcjonalno-przestrzennych (*ibid.*). Należą do nich:

Ryc. 3. Elementy systemów ekologicznych w Wielkopolsce

Obszary chronione: 1 – parki narodowe, parki krajobrazowe, obszary chronionego krajobrazu;
 Sieć ECONET-PL: 2 – obszary węzłowe o znaczeniu międzynarodowym; 3 – obszary węzłowe o znaczeniu krajowym; 4 – korytarze ekologiczne o znaczeniu międzynarodowym; 5 – korytarze ekologiczne o znaczeniu krajowym
 Obszary Natura 2000: 6 – projektowane Obszary Specjalnej Ochrony; 7 – zatwierdzone obszary Natura 2000

Źródło: Raszka (2003).

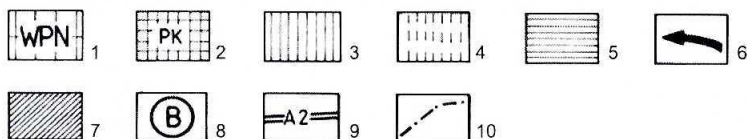
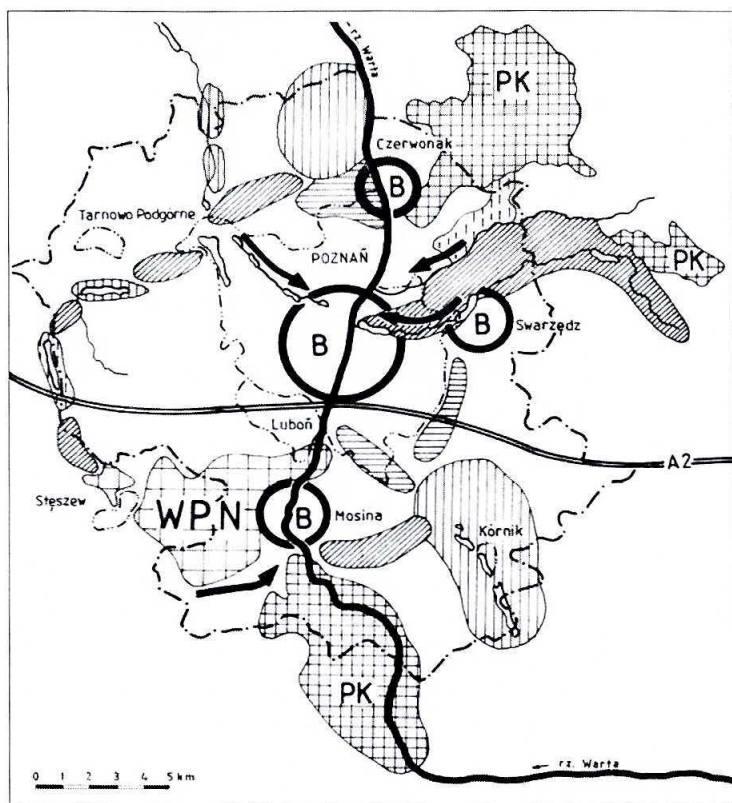
- wodonośne osady piętra czwartorzędowego przełomowej doliny Warty, a w szczególności ujęcie wody w Dębinie, w obszarze stref ochrony bezpośredniej i pośredniej;
- kliny zieleni dolin rzek: Warty, Strumienia Junikowskiego, Bogdanki, Cybiny i Główniej;
- zespoły przyrodniczo-krajobrazowe „Morasko”, „Michałówka”, „Głuszyna”.

W ramach programu CORINE Poznański Przełom Warty jest częścią wyróżnionego odcinka rzeki „Dolina Warty Środkowej” w ramach programu ochrony dolin rzecznych w Polsce (Gacka-Grzesikiewicz, Cichocki 2001).

3. Rola Poznańskiego Obszaru Metropolitalnego w utrzymaniu obszarów chronionych na tle przeprowadzonej analizy

Jednym z głównych priorytetów polityki przestrzennej Poznańskiego Obszaru Metropolitalnego jest rozwiązanie problemu postępującej izolacji przestrzennej Wielkopolskiego Parku Narodowego (Michałowski *et al.* 2003; Raszka, Kasprzak 2007; Kasprzak, Raszka 2008), Parku Krajobrazowego Puszcza Zielonka (Kasprzak, Raszka 2006) oraz pełnej ochrony wielu zanikających środowisk doliny Warty (Raszka 2003, 2005). Określenie kierunków rozwoju przestrzennego POM, zapewniających możliwość rozwoju społecznego i gospodarczego, przy jednoczesnej ochronie walorów środowiska przyrodniczego nastąpi w planie zagospodarowania przestrzennego sporządzanym dla tego obszaru, stanowiącym część *Planu Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Wielkopolskiego*. Prezentowane opracowanie pozwoli na ponadgminną analizę uwarunkowań przestrzennych, mającą wskazać obszary, dla których należy określać bardzo szczegółowe zasady i ograniczenia w zagospodarowaniu (Bryl, Maćkowiak 2008).

Wzmocnienie skuteczności ochrony obszarów szczególnie cennych pod względem przyrodniczym oraz wkomponowanie ich w szerszy przestrzennie i funkcjonalnie spójny system osłony ekologicznej, jest podstawowym problemem polityki przestrzennej. W dotychczasowych koncepcjach tego systemu przyjmuje się, że obejmie on ok. 30% powierzchni kraju. Istotą jego zagospodarowania powinno być dostosowanie struktury oraz intensywności gospodarowania do kryteriów wynikających z walorów przyrodniczych, w powiązaniu z systemem ochrony środowiska przyjętym w Unii Europejskiej, zwłaszcza sieci NATURA 2000 (*Ustawa ...* 2004). Nieprzekraczalną granicą rozwoju rolnictwa, leśnictwa i rekreacji powinna być naturalna pojemność przyrodnicza ekosystemów, a podstawową zasadą zagospodarowania przestrzennego – wyeliminowanie sytuacji ekologicznie konfliktowych, wynikających z rozwoju funkcji (*Koncepcja Polityki...* 2001). Obecnie, w całej strefie podmiejskiej Poznania zauważa się zmiany polegające na wzroście zagęszczenia ludności i zabudowy o charakterze nierolniczym, kosztem terenów otwartych. Kaniecki i Kubiś (1992) wymieniają miejscowości, w których zachodzące zmiany urbanizacyjne mogą mieć istotne znaczenie dla trwałości struktur biologicznie czynnych. Zaliczają tu rozwijające się zurbanizowane osiedla podmiejskie, takie jak: Swarzędz – Nowa Wieś, Krzesiny, Kamionek, Gądko, Kiekrz, Rokietnica, Przeźmierowo, Dopiewo i Komorniki, Rogalińsk. Wskaźniki dodatniego przyrostu naturalnego wynikają ze zjawisk migracyjnych – odpływu ludności z Poznania i osiedlania się na obrzeżach miasta. Plany rozwojowe gmin obszaru metropolitalnego uwzględniają preferowane kierunki rozwoju mieszkalnictwa – np. gmina Czerwonak w *Studium uwarunkowań i kierunków przestrzennego zagospodarowania gminy* (2000) założyła ponadstuprocentowy przyrost ludności, wywołany zjawiskami migracyjnymi, w ciągu najbliższych 20 lat. Konsekwencją przestrzenną jest tworzenie się niskiej zabudowy jednorodzinnej w zie-

Ryc. 4. Obszary chronione w granicach Poznańskiego Obszaru Metropolitalnego oraz elementy konfliktowe o charakterze ponadlokalnym

Oznaczenia: 1-5: istniejące i projektowane obszary chronione (1 – Wielkopolski Park Narodowy, 2 – parki krajobrazowe, 3 – obszary chronionego krajobrazu, 4 – projektowane obszary chronionego krajobrazu, 5 – zespoły przyrodniczo-krajobrazowe); 6 – dolinne łączniki ekologiczne; 7 – tereny rolne i leśne do wyłączenia spod urbanizacji; 8: powierzchniowe bariery przestrzenne (miasta w granicach POM); 9 – autostrada A2; 10 – granica POM

Źródło: Raszka (2007).

leni (kształtowanie peryferii poza pasem blokowisk), ale i rozbudowa dróg i powstawanie kolejnych barier liniowych (ryc. 4). Sołowiej i Mielcarek (1992) stwierdziły, że zlewnie bezpośrednio związane z doliną Warty są silnie przekształcone i najbardziej narażone na wpływy sąsiednich jednostek. Ze względu na istnienie obszarów zurbanizowanych relacje ekologiczne uległy dezintegracji.

Znaczenie POM dla utrzymania obszarów chronionych jest obecnie żadne, bowiem:

- brak podstaw prawnych wynikających z *Ustawy o ochronie przyrody* (Ustawa... 2004);
- niektóre obszary (parki krajobrazowe, parki narodowe) mają własne administracje, własne dokumenty planistyczne i własne przepisy;
- gminy decydują we własnych granicach, często przedkładając doraźny interes gospodarczy nad dobro ogólne;
- występują zróżnicowane poglądy gmin na potrzebę ochrony tego samego obszaru;
- gminy niekiedy podejmują wspólne działania o charakterze gospodarczo-promocyjnym na bazie obszaru chronionego, np. „mikroregion Wielkopolskiego Parku Narodowego” (Kasprzak, Ornoch-Tabędzka 2006; Kasprzak 2006).

Raszka (2000) stwierdziła, że bardzo często, właśnie w odniesieniu do obszarów chronionych w pierwszej kolejności zaspokajane są potrzeby społeczne kosztem środowiska, a wyznaczane w opracowaniach planistycznych granice funkcji mają charakter umowny. Nawet przy ustalaniu przebiegu administracyjnych granic obszarów chronionych dominuje uznaniowość lub partykularne względy zarządzających i właścicieli terenów.

Współczesne planowanie przestrzenne w odniesieniu do nadrzecznych powinno uwzględniać trzy płaszczyzny, traktowane równoważnie: techniczno-przyrodniczą, przestrzenno-funkcjonalną, społeczno-kulturową (Pancewicz 2002). Analiza relacji przestrzennych: dolina rzeczna – obszar zurbanizowany w skali mikro-, mezo- i makroregionalnej pozwalają określić rolę rzeki jako czynnika kształtującego krajobraz i relacje między obszarami przyrodniczo cennymi. W takim ujęciu istotą rzeki jest jej funkcja spajająca tereny będące lokalnymi biocentrami i umożliwienie kontaktu między nimi dla zachowania wzajemnych oddziaływań (łącznik ekologiczny = korytarz biocenotyczny). Zadanie to jest nie do przecenienia zwłaszcza w skali przestrzennej regionu (województwa) lub powiatu. W skali mikroprzestrzennej (np. miejskiej) rzeka staje się rusztem biocenotycznym, na którym wspiera się układ terenów otwartych (zielonych).

Miasto jako układ ekosystemów będzie egzystowało na takim poziomie jakości, na jakim będzie jego otoczenie, a więc podmiejskie i wiejskie struktury przyrodnicze. Szczególnie niebezpieczne jest, nasilające się w ostatnich latach, zjawisko powstawania zabudowy rozproszonej poza granicami miast. Jest ono nie tylko zagrożeniem dla krajobrazu i ładu przestrzennego, ale i w ogóle dla rozwoju zrównoważonego (Pęski 1999). Brak współpracy między sąsiednimi gminami nie pozwala skoordynować prac planistycznych. Harmonijny rozwój miast i zapanowanie nad kierunkami rozwoju urbanistycznego, szczególnie w sąsiedztwie wielkich miast (obszary metropolitalne, aglomeracje) nie jest możliwy bez pojawienia się pośredniego szczebla planowania, koordynującego działania samorządów lokalnych.

Dla zachowania walorów przyrodniczych terenów podmiejskich, jak i prawidłowego funkcjonowania miasta pod względem przyrodniczym, podstawowe znaczenie

mają otaczające tereny wiejskie. Dotyczy to zwłaszcza rozwoju wielofunkcyjnego obszarów wiejskich, w których ochrona zasobów przyrody i krajobrazu ma, obok funkcji gospodarczych i społecznych, znaczny udział. W celu ochrony zasobów przyrodniczych, a zwłaszcza odtworzenia korytarzy ekologicznych i w wielu przypadkach likwidacji barier przestrzennych oraz zapobieżeniu powstawania izolowanych „wysp” kluczowe będzie zalesienie gruntów porolnych o niskich możliwościach produkcyjnych. Potrzeby zwiększenia powierzchni obszarów leśnych i poprawienie jakości drzewostanu są uwzględniane w strategiach rozwoju województw oraz programach strategicznych dotyczących wsi i rolnictwa, ochrony środowiska i zrównoważonego rozwoju. Realizacja tych programów w zakresie zwiększenia lesistości należy głównie do właścicieli gruntów, władz gminnych, służb starostów, nadleśnictw i ośrodków doradztwa rolniczego. Środki finansowe w zależności od programu mogą być pozyskiwane z różnych źródeł: np. narodowy, wojewódzkie, powiatowe i gminne fundusze ochrony środowiska i gospodarki wodnej, fundusze ochrony gruntów rolnych i leśnych i środki SAPARD. Celowe byłoby ustanowienie jednego dysponenta funduszy na te cele, dla realizowania zalesień kompleksowo oraz koordynacji tych działań między różnymi jednostkami terytorialnymi.

Powoływanie izolowanych (wyspowych) obszarów chronionych, wobec braku powiązań przestrzennych i tym samym związków funkcjonalnych, jest niecelowe. Dla podtrzymania znaczenia i pełnienia wyznaczonych funkcji biocenotycznych przez WPN konieczne jest wzmocnienie jego więzi z otoczeniem przez restytucję obszarów łącznikowych, m.in. zniwelowanie barier przestrzennych powierzchniowych (tereny zurbanizowane), utrzymanie drożności łączników dolinnych (dolina Samicy i Warty poniżej Rogalina) oraz stymulowanie rozwoju planowo projektowanych łączników ekologicznych przez bezwzględne zachowywanie istniejących zadrzewień, zakrzaceń i oczek śródpolnych oraz wprowadzanie pasów zadrzewienionych na obszarach rolnych.

Grunty miejskie i podmiejskie są bardzo często przeznaczane pod inwestycje, drogi, parkingi i zabudowę kosztem terenów otwartych i zielonych (wzrost powierzchni terenów uszczelnionych). Bezwzględnie konieczna jest ochrona i rozwój zalesień i zadrzewień na obszarach zabudowanych i nowo urbanizowanych, na terenach miejskich i wiejskich. Zieleni i przestrzenie otwarte w miastach zajmują niewielkie i dość rozproszone tereny i nie stanowią powiązanych wewnętrznie układów; brak proporcjonalnego wzrostu biomasy i zwiększenia różnorodności zieleni w miastach oraz lasów w ich sąsiedztwie w stosunku do powiększających się terenów zabudowanych. Rozwijanie w miastach systemów terenów otwartych powinno odbywać się w powiązaniu z zielonymi terenami podmiejskimi.

Podsumowanie

Zachowanie terenów otwartych jest wyjściowym warunkiem do istnienia miejskich obszarów zieleni i podstawą kształtowania dobrych warunków sanitarnych

w mieście. Podkreślić należy rolę terenów wiejskich w obrębie obszaru metropolitalnego (aglomeracji), jako ostoji wartości przyrodniczych (biocenotycznych) oraz przedpola miejskich terenów zielonych. Grunty rolne w miastach i na ich obrzeżach nie zawsze są przeznaczane pod zabudowę w sposób uzasadniony i racjonalny. Zatem każda zmiana użytkowania gruntów (w tym rolnych) musi odbywać się w pełnym poszanowaniu zasad ochrony przestrzeni i funkcji. Szczególnie ważne są następujące zasady:

1. Bioróżnorodności, polegającej na utrzymywaniu mozaiki obszarów o różnym typie roślinności i sposobach użytkowania oraz wykorzystywanych gospodarczo. Bezwzględnie konieczne jest funkcjonalne zachowywanie obszarów biologicznie czynnych (a nie tylko formalnie) w przestrzeniach miejskich.
2. Zapewnienia kontinuum ekologicznego, polegające na kompleksowej ochronie ekosystemów (np. zlewni rzek, a nie fragmentu dorzeczy).
3. Poprawy jakości funkcji środowiskotwórczych terenów otwartych, polegającej m.in. na ochronie przed zabudową i barierami liniowymi korytarzy migracyjnych, wprowadzaniu zadrzewień na tereny rolne, ochrony śródpolnych kęp i oczek wodnych, zachowania swobodnego przepływu mas powietrza w korytarzach przewietrzających.

Zauważa się częsty brak orientacji wśród zajmujących się planowaniem przestrzennym w gminie, co do skali wykonanych już prac planistycznych oraz potrzeb w tym względzie. Do prowadzenia właściwej polityki przestrzennej gminy, uwzględniającej komfort życia mieszkańców (potrzeby społeczne), konieczność uzyskania dochodu (czynnik ekonomiczny) i ochrony środowiska (względy ekologiczne) potrzebne jest określenie obszarów:

- objętych już planem miejscowym,
- w stosunku do których rozpoczęto indywidualne procedury planistyczne,
- o istotnym znaczeniu dla gminy, do opracowania planów w pierwszej kolejności.

Gminy nie mają rozeznania, jaki procent ich terytorium, ani też jaka powierzchnia gminy została objęta przez plany cząstkowe, wykonywane doraźnie, na potrzeby pojedynczego inwestora lub inwestycji. Plany nie są rozpatrywane w kontekście, większość prognoz i opracowań ekofizjograficznych zamyka diagnozę w granicach sporządzania planu. Obecnie plany gmin są opracowywane „od kreski do kreski” granicy administracyjnej, bez uwzględnienia przestrzeni i zamierzeń sąsiednich gmin. Obszar metropolitalny powinien być poziomem planowania dla powiatów ziemskich, szczególnie w sytuacji, gdy powstające związki międzygminne do zadań celowych (inwestycji) pozwalają na koordynowanie przedsięwzięć technicznych, infrastrukturalnych. Powiatowy poziom planowania ułatwiłby tego typu zamierzenia również w zakresie ochrony przyrody i dla zachowania trwałości ekosystemów. Za celowe uznaje się wprowadzenie w przyszłej nowelizacji *Ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym* obowiązku wykonywania planów miejscowych dla niektórych obszarów funkcjonalnych (np. obszar metropolitalny, powiaty ziemskie).

Literatura

- Bryl M., Maćkowiak J., 2008, *Poznański Obszar Metropolitalny. Delimitacja i analizy*. „Urbanista”, 7 (67), Warszawa, s. 24-27.
- Gacka-Grzesikiewicz E., Cichocki Z., 2001, *Program ochrony dolin rzecznych w Polsce*. Instytut Ochrony Środowiska, Warszawa.
- Kaniecki A., Kubiś W., 1992, *Zmiany warunków fizjograficznych Poznania na potrzeby rozwoju miasta w ujęciu historycznym do połowy XX w.*, [w:] *Gospodarka przestrzeni miast i gmin w regionie Wielkopolski*, R. Pawuła-Piwowarczyk (red.). *Materiały dla Studium Podyplomowego Gospodarka Przestrzeni Miast i Gmin Zachodnich*, Polit. Poznańska, Poznań, s. 49-61.
- Kasprzak K., 2006, *Uwarunkowania środowiskowo-przestrzenne zrównoważonego rozwoju turystyki*, [w:] *Strategia Zrównoważonego Rozwoju Turystyki i Rekreacji Mikroregionu Wielkopolskiego Parku Narodowego*, M. Ornoch-Tabędzka ((red.). Bogucki Wyd. Naukowe, Poznań, s. 133-143.
- Kasprzak K., Raszka B., 1999, *Przestrzenne formy ochrony przyrody w województwie wielkopolskim*. Kronika Wielkopolski 3 (91), Poznań, s. 5-21.
- Kasprzak K., Ornoch-Tabędzka M. (red.), 2006, *Współpraca popłaca. Wspólne przedsięwzięcia gmin i parków narodowych dla rekreacyjnego wykorzystania walorów przyrodniczych i krajobrazowych gmin oraz leśnych kompleksów chronionych*. Stowarzyszenie Partnerzy dla Samorządu, Bogucki Wyd. Naukowe, Poznań.
- Kasprzak K., Raszka B., 2006, *Ochrona przestrzeni Parku Krajobrazowego Puszcza Zielonka*. *Ekonomia i Środowisko*, Białystok, 2 (30), s. 140-164.
- Kasprzak K., Raszka B., 2008, *Zmiany użytkowania przestrzeni w sąsiedztwie obszarów chronionych*, [w:] *Krajobraz i bioróżnorodność*, S. Kaczmarek (red.). Wyd. Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego, Bydgoszcz, s. 62-81.
- Koncepcja Polityki Przestrzennego Zagospodarowania Kraju*. Obwieszczenie Prezesa Rady Ministrów z 26 lipca 2001 r. o ogłoszeniu *Koncepcji polityki przestrzennego zagospodarowania kraju* (M.P. Nr 26, poz. 432).
- Michałowski J., Raszka B., Kasprzak K., 2003, *Zagospodarowanie przestrzenne Wielkopolskiego Parku Narodowego*. *Morena* 10, Jeziory, s. 7-28.
- Pancewicz A., 2002, *Rzeka w przestrzeni miejskiej. Próba określenia wzajemnych relacji*. *Rzeki*, t. 11, Katowice, s. 255-275.
- Pęski W., 1999, *Zarządzanie zrównoważonym rozwojem miast*. Wyd. Arkady, Warszawa.
- Raszka B., 2000, *Granice funkcji w planowaniu przestrzennym*, [w:] *Granice krajobrazowe. Podstawy teoretyczne i znaczenie praktyczne*, M. Pietrzak (red.). *Problemy Ekologii Krajobrazu*, t. VII, Wyd. AWF, Poznań, s. 127-137.
- Raszka B., 2003, *Poznański Przełom Warty w planowaniu systemów ekologicznych*. Bogucki Wyd. Naukowe, Poznań.
- Raszka B., 2005, *Problem ochrony przyrody w dolinie środkowej Warty*, [w:] *Gospodarowanie wodą w Wielkopolsce*, K. Kasprzak (red.). Wyd. ABRYS, Poznań, s. 47-59.
- Raszka B., 2007, *Kształtowanie przestrzennych systemów ekologicznych w obrębie obszaru metropolitalnego Poznania*. *Przegląd Naukowy Inżynieria i Kształtowanie Środowiska*, R. XVI, z. (35), Warszawa, s. 16-25.

- Raszka B., Kasprzak K., 2007, *Analiza zmian użytkowania otuliny Wielkopolskiego Parku Narodowego w granicach gminy Mosina w latach 2002-2006*, [w:] *Planowanie przestrzenne – szanse i zagrożenia społeczno-środowiskowe*, S. Kozłowski, P. Legutko-Kobus (red.). KUL Jana Pawła II, Lubelska Szkoła Biznesu, Fundacja Rozwoju KUL, Lublin, s. 379-389.
- Sołowiej D., Mielcarek M., 1992, *Delimitacja wzajemnych wpływów ekosystemów jako podstawa prognozowania zmian antropogenicznych (na przykładzie systemu przyrodniczego: Puszcza Zielonka – tereny zurbanizowane – dolina Warty)*. Bad. Fiz. nad Pol. Zach., t. XLIII, seria A, Geografia Fizyczna, Poznań.
- Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Miasta Poznania*. Zarząd Miasta Poznania. Poznań, listopad 1999.
- Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Czerwonak*, 2000.
- Ustawa z 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody*. Dz. U. Nr 92, poz. 880.
- Winiecki A., 2002, *Dolina Warty – przestrzeń, jej przekształcenia i zagospodarowanie w oczach przyrodnika*. Kronika Wielkopolski, 4 (104), s. 5-24.